

УДК 658.15

ШУШКОВА Юлія Володимирівна

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансового менеджменту
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3836-7548>
e-mail: shyshkova_yulia@ukr.net

КУЛЬЧИЦЬКИЙ Ярослав Романович

Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8094-9974>

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано джерела формування капіталу сільськогосподарських підприємств України у 2016-2020 рр. Відображено структуру джерел формування та використання капіталу сільськогосподарських підприємств. Надано характеристику обсягів та структури власного капіталу та наведено результати аналізу обсягів і структури поточних зобов'язань і забезпечень сільськогосподарських підприємств у 2016-2020 рр. Зроблено висновки в частині стану поточної кредиторської заборгованості сільськогосподарських підприємств у 2016-2020 рр. Охарактеризовано обсяги реалізованої продукції та фінансові результати сільськогосподарських підприємств у 2016-2020 рр. Наведено обсяги та структуру капітальних інвестицій сільськогосподарських підприємств у 2016-2020 рр. Охарактеризовано показники банківського кредитування сільськогосподарських підприємств. Представлено обсяги та вказано на недоліки державної підтримки сільського господарства в Україні. Визначено недоліки фінансування вітчизняних сільськогосподарських підприємств, а також обґрунтовано напрями політики їх усунення.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансове забезпечення, джерела формування, сільськогосподарські підприємства, фінансовий стан, ефективність використання ресурсів.

JEL classification: A10

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.165.175>**1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ**

Фінансові ресурси підприємства – одні з ключових. Без їх наявності неможливо належним чином організувати процеси створення, функціонування та розвитку кожного з суб'єктів господарювання. Їх залучення може набувати як внутрішнього (власний статутний капітал на етапі започаткування бізнесу, доходи і прибуток в процесі фінансово-господарської діяльності, внутрішні позики, а також отримання сировини, продукції тощо на умовах відтермінування оплати і т. п.), так і зовнішнього (банківські кредити і позики, позики від інших зовнішніх контрагентів, зовнішні інвестиції і т. ін.) характеру. Кожне

з джерел фінансування підприємств має свої як переваги, так і недоліки. До прикладу, внутрішні дешевші як у залученні, так і в обслуговуванні, не потребують повернення, тоді як зовнішні більш доступні за умови відсутності (обмеженості) власного капіталу та потребують погашення як у тілі, так і у відсотках за користування капіталом. Різниться й рівень фінансового ризику за умови залучення фінансового ресурсу з тих, чи інших джерел.

Підприємства кожного виду економічної діяльності мають власні особливості в частині джерел їх фінансування. До прикладу в сільському господарстві (виді економічної діяльності, який потребує достатньої державної підтримки через, як правило, високу витратомісткість, а, відтак, – низьку рентабельність, однак і істотний вплив на

продовольчу безпеку країни та її територій) вагомим джерелом фінансування може слугувати державна фінансова підтримка; завжди високу частку в структурі фінансових ресурсів суб'єктів цієї галузі обіймає кредиторська заборгованість; більшість статей видатків підприємств покриваються за рахунок виручки від реалізації сільськогосподарської продукції. Ці особливості, беззаперечно, потрібно враховувати.

З іншого боку, формування складу і структури фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств має бути процесом плановим і керованим. Однак, чи досягаються відповідні обсягово-структурні характеристики на практиці – питання інше і його перевірка відбувається у ході аналізу джерел фінансування сільськогосподарських підприємств, результати якого є вагомою інформаційно-аналітичною основою для ухвалення виважених управлінських рішень в сфері фінансового менеджменту сільськогосподарського бізнесу.

Попри те, актуальність подальшого вдосконалення теоретико-прикладних засад управління джерелами фінансування сільськогосподарських підприємств полягає в тому, що (1) власні і залучені кошти мають різну вартість; (2) від вірного співвідношення внутрішніх і залучених фінансових ресурсів залежать всі бізнес-процеси, а, отже, й передумови ефективного функціонування та розвитку підприємств; (3) в сучасних умовах обсяг власних фінансових ресурсів підприємства характеризує потенціал залучення додаткових інвестицій; (4) аналіз структури джерел фінансування бізнесу часто визначальний під час встановлення та розвитку бізнес-взаємин підприємства з його зовнішніми контрагентами.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Загальні підходи до економіки та управління розвитком сільськогосподарських підприємств досліджуються такими науковцями, як Г. Андрусенко [1,с.9-14], К. Боднарєвська [2,с.129-133], В. Гмиря [5,с.71-74], О. Довжик [6,с.97-102] та ін. Важливість питань управління безпосередньо фінансовим забезпеченням суб'єктів сільськогосподарського бізнесу стали

предметом досліджень О. Панухник [9,с.5-10], Є. Горовецької [10,с.40] та інших науковців. Більш ґрунтовні та специфічні аспекти фінансово-економічних результатів підприємств досліджують Т. Васильців, Р. Уразалієв [3,с.153-158], О. Ярошко [4,с.132-136], Р. Лупак, А. Дідич [7,с.248-252], Є. Парфенюк та Ю. Шушкова [8,с. 264-270], М. Куницька-Ляш [11,с.117-123].

3. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ.

Разом з тим, на сьогодні методичне забезпечення як аналізування, так і формування прикладного інструментарію вдосконалення джерел фінансування процесів функціонування та розвитку із урахуванням специфіки підприємств галузі сільського господарства, не достатнє і потребує свого подальшого вдосконалення.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є удосконалення теоретико-методичних засад управління джерелами фінансування сільськогосподарських підприємств.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНІХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Джерела фінансування сільськогосподарських підприємств у найкращій мірі демонструє інформація з їх фінансової звітності, а саме – балансу. Власне, пасив балансу відображає джерела формування капіталу суб'єктів господарювання. Якщо проаналізувати обсяги та структуру пасиву вітчизняних сільськогосподарських підприємств (табл. 1), то можна зробити наступні висновки. По-перше, негативно, що за 2016-2020 рр. зменшилися обсяги їх активів. Якщо у 2016 р. відповідний показник становив 1,5 млрд грн, то до 2020 р. знизився до 1,1 млрд грн, що було на 26,5 % менше. Таким чином, вітчизняні сільськогосподарські підприємства оперують меншою сумою капіталу, що негативно з огляду на їх капіталізацію.

Таблиця 1

Обсяги та структура джерел формування капіталу сільськогосподарських підприємств України у 2016-2020 рр., млрд грн

Показники	Роки					Відхилення	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2016	2020/2019
Обсяги							
Власний капітал	369,4	436,3	482,9	522,8	612,3	165,76	117,12
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	61,9	59,1	82,3	92,9	76,8	124,07	82,67
Поточні зобов'язання і забезпечення	1105,9	416,1	418,3	414,6	441,2	39,90	106,42
Структура							
Частка власного капіталу	24,03	47,86	49,10	50,74	54,17	30,14	3,43
Частка довгострокових зобов'язань і забезпечень	4,03	6,48	8,37	9,02	6,79	2,77	-2,22
Частка поточних зобов'язань і забезпечень	71,94	45,65	42,53	40,24	39,03	-32,90	-1,20

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

При тому, відповідні зміни відбулися головню через різке скорочення у 2020 р. до 2016 р. обсягів поточних зобов'язань та забезпечень підприємств (на 59,1 %). Оскільки це відбувалося на тлі практично сталих обсягів довгострокового капіталу підприємств, то є свідченням відмови суб'єктів господарювання від залучення фінансування з таких джерел, як короткострокові кредити і позики, а також поточна заборгованість за товари, роботи, послуги, розрахунки з бюджетом, розрахунки за страхування та оплату праці і т. п. Таким чином, підприємства просто скоротили свої короткострокові зобов'язання.

З іншого боку, позитивно, що частково це було погашено за рахунок власних джерел або власного капіталу. Його обсяги за 2016-2020 рр. збільшилися на 242,9 млрд грн або на 65,8

%. Така ситуація є свідченням як покращення фінансово-економічного стану вітчизняних сільськогосподарських підприємств, так і удосконалення складу і структури джерел їх фінансування, коли зменшуються обсяги поступлень зі зовнішніх джерел та зростають з внутрішніх. За такої ситуації покращуються параметри фінансової стійкості бізнесу.

Зазначене підтверджується показниками структури джерел фінансування сільськогосподарських підприємств (рис. 1).

Так, станом на 2020 р. частка власного капіталу сільськогосподарських підприємств в Україні перевищувала 50 %, а саме становила 54,2 %, що означає, що коефіцієнт фінансової стійкості становив 0,54, а це достатньо для високого рівня стійкості капіталу суб'єктів господарювання.

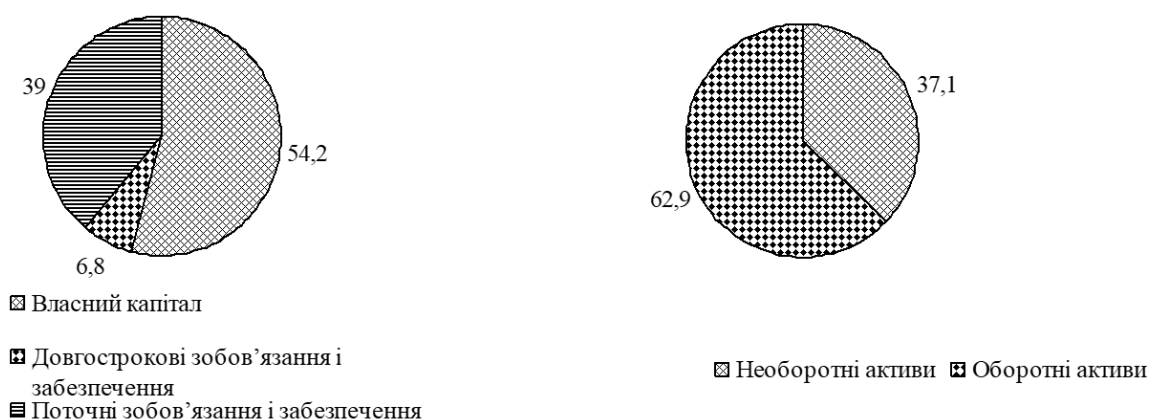

Рис. 1. Структура джерел формування та використання капіталу сільськогосподарських підприємств України у 2020 р., %

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

Попри зменшення обсягів фінансування частка поточних зобов'язань і забезпечень також залишалася все ще високою – 39,0 %. Тоді як частка довгострокових зобов'язань становила 6,8 %, що є низьким значенням показника і є свідченням того, що підприємства дуже в обмеженому вигляді фінансуються за рахунок довгострокових кредитів і позик.

Однак, якщо порівняти показники структури фінансування вітчизняних сільськогосподарських підприємств у 2020 р. до 2016 р., то більшість змін позитивні. Так, у 2016 р. фінансовий стан підприємств був незадовільним, коли частка власного капіталу становила лише 24,0 %. При тому, надмірними були обсяги і частка поточних зобов'язань та забезпечень – 71,9 %. Відповідно, такі зміни, як збільшення частки власного капіталу (на 30,1%), скорочення частки поточних зобов'язань та забезпечень (на 32,9 %), а також певне збільшення частки довгострокових зобов'язань і забезпечень (на 2,8 %), позитивно вплинули на раціоналізацію структури джерел фінансування сільськогосподарських підприємств в Україні. До позитивного також можна віднести й факт того, що в структурі активів підприємств переважають необоротні – 62,9 %, тоді як на оборотні активи припадало 37,1 %. Така структура капіталу у сільськогосподарському бізнесі достатньо раціональна.

Відтак, покращення структури джерел фінансування вітчизняних сільськогосподарських підприємств очевидне і в значній мірі спричинене покращенням власних ресурсних можливостей суб'єктів

господарювання, що обумовлено збільшенням обсягів їх виробничої та фінансово-господарської діяльності, істотним покращенням фінансово-економічних результатів господарювання. Водночас, на тлі цього покращується й структура фінансування підприємств за власні кошти (табл. 2). Так, за 2016-2020 рр. збільшилися обсяги власного капіталу вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Приріст становив 65,8 %, а в абсолютному вираженні – біля 250 млрд грн, що істотно. При цьому збільшилися всі складові власного капіталу підприємств – зареєстрований капітал (на 50,4 %), додатковий капітал (на 29,4 %), резервний капітал (на 48,4 %), а також, що ще важливіше – нерозподілений прибуток (на 74,7 %). Це дає підстави вести мову як про раціональну і збалансовану структуру власного капіталу підприємств, так і про зростання їх прибутковості і фінансування значної частини свого подальшого розвитку безпосередньо за рахунок чистого прибутку. Додатковим аргументом таких висновків також є факт малих обсягів та частки неоплаченого і вилученого капіталу.

Станом на 2020 р. у структурі власного капіталу (рис. 2) переважав нерозподілений прибуток – 74,9 % та значення цього показника за період 2016-2020 рр. зросло – на 3,9 в. п.

Однак, показник характеризувався стабільністю протягом всього аналізованого періоду, що є додатковим аргументом на користь високої ефективності і прибутковості господарювання у вітчизняному сільськогосподарському бізнесі.

Таблиця 2

Обсяги та структура власного капіталу сільськогосподарських підприємств України у 2016-2020 рр.,

млрд грн

Показники	Роки					Відхилення	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2016	2020/2019
Обсяги							
Власний капітал	369,4	436,3	482,9	522,8	612,3	165,76	117,12
Зареєстрований капітал	40,1	43,8	54,4	55,3	60,3	150,37	109,04
Додатковий капітал	46,3	48,8	59,4	59,4	59,9	129,37	100,84
Резервний капітал	24,4	28,6	32,8	34,5	36,2	148,36	104,93
Нерозподілений прибуток	262,4	318,5	340,6	376,9	458,5	174,73	121,65
Неоплачений та вилучений капітал	3,8	3,4	4,3	3,3	2,7	71,05	81,82
Структура							
Зареєстрований капітал	10,86	10,04	11,27	10,58	9,85	-1,01	-0,73
Додатковий капітал	12,53	11,18	12,30	11,36	9,78	-2,75	-1,58
Резервний капітал	6,61	6,56	6,79	6,60	5,91	-0,69	-0,69
Нерозподілений прибуток	71,03	73,00	70,53	72,09	74,88	3,85	2,79
Неоплачений та вилучений капітал	1,03	0,78	0,89	0,63	0,44	-0,59	-0,19

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

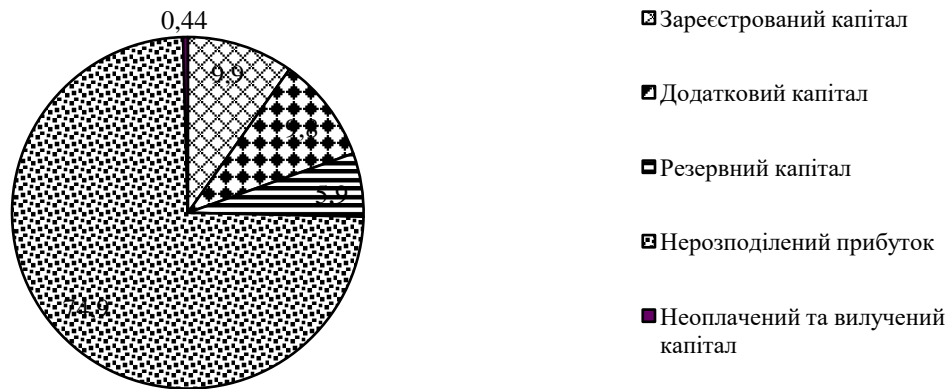

Рис. 2. Структура власного капіталу сільськогосподарських підприємств України у 2020 р., %

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

На зареєстрований та додатковий капітал припадало по біля 10 % у структурі власного капіталу сільськогосподарських підприємств

Відносно поточних зобов'язань вітчизняних сільськогосподарських підприємств (табл. 3), то ще у 2016 р. значення відповідного показника було достатньо високим – 1105,9 млрд грн. Однак, надалі для підприємств цієї галузі відбулося істотне зниження цього показника до рівня 416,1 млрд грн у 2017 р. і надалі зафіксувалася певна стабільність. Відтак, на нині суб'єкти господарювання сільськогосподарської галузі України залучають із зовнішніх короткострокових джерел біля 400-450 млрд грн. При тому у структурі короткострокового фінансування сільськогосподарських підприємств переважають поточна кредиторська заборгованість (40,7 %) та інші поточні зобов'язання (45,2 %). Значення цих показників, на загал, оптимальні. Але при тому суттєвим недоліком потрібно вважати малу частку короткострокових кредитів банків – лише 12,8 % у 2020 р. Підприємства галузі мали б покривати у структурі цього джерела фінансування їх діяльності і розвитку значно більшу частину капіталу за рахунок безпосередньо банківського кредитування як класичного джерела фінансування бізнесу, однак вони це здійснюють головно за рахунок відтермінування оплати за отримані товари, послуги і т. п.

З іншого боку, короткострокові банківські кредити у сільськогосподарській галузі за 2016-2020 рр. збільшилися з 29,1 млрд грн до 56,3 млрд грн. Збільшення становило 93,5 % або в абсолютному вимірі –

в Україні, на резервний капітал – 5,9 %, а на неоплачений та вилучений капітал – лише 0,44 %.

27,2 млрд грн, що істотно. При цьому збільшилася й частка короткострокового банківського кредитування у структурі поточних зобов'язань і забезпечень. Якщо у 2016 р. відповідний показник становив 2,6 %, то у 2020 р. – 12,8 % або на 10,13 в. п. більше. Ці структурні зміни слід вважати позитивними.

Позаяк, сільськогосподарські підприємства не в повній мірі використовують увесь арсенал короткострокового фінансування власної діяльності, адже, до прикладу, практично не застосовують такі джерела, як поточні забезпечення (лише 0,43 % у структурі) та доходи майбутніх періодів, відстрочені комісійні доходи (0,86 %). У будь-якому випадку, характеристика такого джерела фінансування, як поточні зобов'язання і забезпечення має бути раціональною і збалансованою, як за обсягами, так і в структурі.

Та все ж крім короткострокового банківського кредитування, не менша вага (за фінансово-економічною характеристикою) з-поміж поточних зобов'язань і забезпечень відводиться поточній кредиторській заборгованості підприємств (табл. 4). Так, її обсяги у вітчизняній сільськогосподарській галузі в останні роки достатньо стабільні. Показник становив у 2016 р. 172,1 млрд грн та до 2020 р. збільшився до 179,6 млрд грн. Тобто темпи приросту становили лише 4,4 % (у т. ч. за останній рік – спад на 1,5 %), а в абсолютному вираженні – 7,5 млрд грн.

Таблиця 3

Обсяги та структура поточних зобов'язань і забезпечень сільськогосподарських підприємств України у 2016-2020 рр., млрд грн

Показники	Роки					Відхилення	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2016	2020/2019
Обсяги							
Поточні зобов'язання і забезпечення	1105,9	416,1	418,3	414,6	441,2	39,90	106,42
Короткострокові кредити банків	29,1	46,9	54,8	52,4	56,3	193,47	107,44
Поточна кредиторська заборгованість	172,1	186,8	176,1	182,4	179,6	104,36	98,46
Поточні забезпечення	0,7	0,8	1,2	1,6	1,9	271,43	118,75
Доходи майбутніх періодів та відстрочені комісійні доходи	2,2	2,6	2,9	3,6	3,8	172,73	105,56
Інші поточні зобов'язання	901,9	179,0	183,3	174,5	199,6	22,13	114,38
Структура							
Короткострокові кредити банків	2,63	11,27	13,10	12,64	12,76	10,13	0,12
Поточна кредиторська заборгованість	15,56	44,89	42,10	43,99	40,71	25,15	-3,29
Поточні забезпечення	0,06	0,19	0,29	0,39	0,43	0,37	0,04
Доходи майбутніх періодів та відстрочені комісійні доходи	0,20	0,62	0,69	0,87	0,86	0,66	-0,01
Інші поточні зобов'язання	81,55	43,02	43,82	42,09	45,24	-36,31	3,15

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

Логічно, що найбільшу частку в структурі поточної кредиторської заборгованості вітчизняних сільськогосподарських підприємств становили зобов'язання за товари, роботи послуги – 51,34 % у 2020 р. При тому, високим було й значення показника частки іншої поточної кредиторської заборгованості – 44,04 %, що в певній мірі не зрозуміло і може бути свідченням використання цієї статті фінансування бізнесу в цілях «оптимізації» податкових зобов'язань підприємств. У такому випадку це негативно, однак, проявом поступового виправлення ситуації може слугувати як зменшення обсягів зобов'язань за цією статтею (на 29,2 % за 2016-2020 рр.), так і зниження її частки в структурі поточної

кредиторської заборгованості (аж на 20,9 в. п.). Відповідно, за аналізований період попри незначне збільшення в сумі, істотно збільшилася частка зобов'язань сільськогосподарських підприємств за товари, роботи, послуги (на 19,84 в. п. з 31,5 % у 2016 р. до 51,34 % у 2020 р.).

Потрібно зауважити, що вітчизняні підприємства галузі сільського господарства достатньо відповідальні в частині податкової дисципліни і це позитивно. Зокрема, частка зобов'язань за розрахунками з бюджетом у 2020 р. складала лише 3,3 % та за 2016-2020 рр. зросла не значно – лише на 0,61 %, хоча, звернімо увагу, що в сумі це все ще достатньо високі обсяги – 5,9 млрд грн.

Таблиця 4

Обсяги та структура поточної кредиторської заборгованості сільськогосподарських підприємств України у 2016-2020 рр., млрд грн

Показники	Роки					Відхилення	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2016	2020/2019
Обсяги							
Поточна кредиторська заборгованість	172,1	186,8	176,1	182,4	179,6	104,36	98,46
- за товари, роботи, послуги	54,2	65,8	88,2	94,8	92,2	170,11	97,26
- за розрахунками з бюджетом	4,6	4,3	4,6	5,3	5,9	128,26	111,32
- зі страхування	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	166,67	100,00
- з оплати праці	1,2	1,3	1,7	1,7	1,9	158,33	111,76
- інша поточна кредиторська заборгованість	111,8	115,0	81,2	80,1	79,1	70,75	98,75
Структура							
- за товари, роботи, послуги	31,49	35,22	50,09	51,97	51,34	19,84	-0,64
- за розрахунками з бюджетом	2,67	2,30	2,61	2,91	3,29	0,61	0,38
- зі страхування	0,17	0,21	0,23	0,27	0,28	0,10	-
- з оплати праці	0,70	0,70	0,97	0,93	1,06	0,36	0,13
- інша поточна кредиторська заборгованість	64,96	61,56	46,11	43,91	44,04	-20,92	0,13

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

Схожа ситуація спостерігається за зобов'язання по страхових платежах та оплаті праці. Відповідні показники у структурі становили у 2020 р. 0,28 % та 1,06 %. Позаяк, знову ж таки відмічаємо істотний обсяг зобов'язань підприємств з оплати праці – 1,9 млрд грн. Та все ж можна зробити висновок, що вітчизняні сільськогосподарські підприємства не розглядають тимчасове залучення фінансових ресурсів з джерел заборгованості перед бюджетом чи з оплати праці в якості джерела сталого фінансування їх діяльності і розвитку і з позиції стратегічного фінансового менеджменту це абсолютно вірно і при тому не характерно для суб'єктів господарювання реального сектора національної економіки, до якого відноситься сільськогосподарська галузь.

З іншого боку, є всі підстави стверджувати, що такому стану справ посприяли збільшення обсягів фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні та суттєве покращення їх фінансово-економічного стану (табл. 5). Так, за 2016-2020 рр. обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств збільшилися на 202,1 млрд грн, що істотно. У відносному вираженні приріст склав 50,02 %. Лише за 2019-2020 рр. приріст обсягів реалізованої продукції підприємств галузі становив 8,84 %.

Хоча, маємо й негативну ситуацію, яка

проявляється в тому, що суб'єкти господарювання галузі не забезпечили збереження свого внеску у ВВП країни на рівні 6,3 % як це було у 2016 р. До 2020 р. частка сільського, лісового і рибного господарства у загально національних обсягах реалізації продукції знизилася до 5,9 %, що було на 0,4 в. п. менше, ніж у 2016 р. Таким чином, галузь стабільно забезпечує 5-6 % всієї реалізованої продукції підприємствами в Україні. З іншого боку, попри збільшення обсягів виробничої і фінансово-господарської діяльності, сільськогосподарські підприємства не змогли зберегти відповідний рівень рентабельності і прибутковості. Так, фінансовий результат до оподаткування у 2020 р. становив 82,2 млрд грн, але це було на 9,7 % менше, ніж у 2016 р. Практично аналогічною була ситуація за показником «Чистий прибуток», який у 2020 р. склав 81,6 млрд грн, але це було на 9,9 % менше, ніж у 2016 р.

Ще більшим став спад рентабельності підприємств сільського господарства України. Якщо у 2016 р. рентабельність складала 32,4 %, що вважається дуже високим значенням, то у 2020 р. – лише 18,6 % або на 5,1 в. п. менше. Знизилася рентабельність підприємств й у 2020 р. відносно попереднього – 2019 р. – на 0,4 в. п., що свідченням подальшого зниження ефективності функціонування підприємств цієї галузі.

Таблиця 5

Обсяги реалізованої продукції та фінансові результати сільськогосподарських підприємств України у 2016-2020 рр., млрд грн

Показники	Роки					Відхилення	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2016	2020/2019
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг)	403,6	454,4	525,1	556,3	605,5	150,02	108,84
Частка реалізованої продукції в економіці, %	6,3	5,8	5,6	5,6	5,9	-0,40	0,30
Фінансові результати до оподаткування	91,1	69,3	71,5	94,0	82,2	90,23	87,45
Чистий прибуток	90,6	68,9	71,0	93,3	81,6	90,07	87,46
Частка прибуткових підприємств, %	87,7	86,2	86,2	83,0	82,6	-5,10	-0,40
Рентабельність діяльності, %	32,4	22,4	18,3	19,2	18,6	-13,80	-0,60

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

Це вплинуло й на зменшення частки прибуткових підприємств сільського господарства України. Якщо у 2016 р. з прибутком завершили діяльність 87,7 % підприємств, то у 2020 р. лише 82,6 %. Таким чином, з прибуткових на збиткові перетворилося 5,1 % від загальної чисельності підприємств цієї галузі. З іншого боку, 82,6 % прибуткових підприємств є достатньо високим значенням і це є свідченням все ще

збереження потенціалу до ефективного функціонування і фінансування власної діяльності та розвитку підприємств з внутрішніх джерел, а саме – з доходу та чистого прибутку, сформованого у підсумку своєї діяльності.

У значній мірі про характер фінансування сільськогосподарських підприємств свідчить і ситуація з обсягами та структурою їх капітальних інвестицій (табл. 6).

Таблиця 6

Обсяги та структура капітальних інвестицій сільськогосподарських підприємств України у 2016-2020 рр., млн грн

Показники	Роки					Відхилення	
	2016	2017	2018	2019	2020	2020/2016	2020/2019
Обсяги							
Капітальні інвестиції	50319,6	64084,1	66576,3	59910,1	50634,3	100,63	84,52
- у нематеріальні активи	271,4	608,2	1322,9	1424,0	901,4	3,3 р.	63,30
- у концесії, патенти, ліцензії тощо	2,6	11,0	5,4	41,3	5,9	2,2 р.	14,29
- у придбання програмного забезпечення	36,9	51,0	58,1	39,2	44,1	119,51	112,50
- у матеріальні активи	50048,2	63475,9	65253,4	58486,1	49732,9	99,37	85,03
- у землю	96,0	153,2	193,1	317,8	272,1	2,8 р.	85,62
- в існуючі будівлі та споруди	574,3	402,3	2165,3	1087,6	621,6	108,24	57,15
- у будівництво та перебудову будівель	7659,1	9893,2	12473,3	12160,4	10279,4	134,21	84,53
- у машини та обладнання	38224,5	48934,5	45460,4	37835,1	32941,9	86,18	87,07
Структура							
- у нематеріальні активи	0,54	0,95	1,99	2,38	1,78	1,24	-0,60
- у концесії, патенти, ліцензії тощо	0,01	0,02	0,01	0,07	0,01	0,01	-0,06
- у придбання програмного забезпечення	0,07	0,08	0,09	0,07	0,09	0,01	0,02
- у матеріальні активи	99,46	99,05	98,01	97,62	98,22	-1,24	0,60
- у землю	0,19	0,24	0,29	0,53	0,54	0,35	0,01
- в існуючі будівлі та споруди	1,14	0,63	3,25	1,82	1,23	0,09	-0,59
- у будівництво та перебудову будівель	15,22	15,44	18,74	20,30	20,30	5,08	0,00
- у машини та обладнання	75,96	76,36	68,28	63,15	65,06	-10,90	1,91

Джерело: розраховано авторами за Діяльність суб'єктів господарювання у 2020 р. : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2021. 151 с.

Так, за 2016-2020 рр. обсяги капітальних інвестицій підприємств сільського господарства в Україні стабільні – біля 50 млрд грн. При тому, переважають інвестиції у матеріальні активи (98,2 %). Відтак, малими залишаються і обсяги, і частка інвестицій підприємств у нематеріальні активи, що негативно, адже не сприяє інноваційно-технологічному розвитку і модернізації виробничої бази суб'єктів господарювання цієї галузі національної економіки. Відповідні показники у 2020 р. становили 901,4 млн грн та лише 1,78 %. Відтак, інвестування у галузі, на разі, достатньо типове: 65,1 % капітальних інвестицій підприємств припадає на машини і обладнання та 20,3 % - на будівництво і перебудову будівель.

Як вже зазначалося, обсяги банківського кредитування вітчизняних сільськогосподарських підприємств не значні. До прикладу в поточному році відповідний показник склав 125,0 млрд грн, що складало 15,8 % у галузевій структурі та в розрахунку на одне підприємство припадало 1,7 млрд грн. Крім невисоких обсягів проблемним аспектом банківського кредитування підприємств галузі залишається високий рівень короткостроковості кредитів та мала частка довгострокового кредитування. Так, частка банківських кредитів, наданих суб'єктам галузі строками понад 5 років, становить лише 5,1 %. При збільшенні строкості банківського кредитування погіршується валютна структура кредитування. Зокрема,

для кредитів строком більше, ніж на 5 років частки кредитів у національній валюті та в іноземній валюті практично вирівнюються, тоді як на загал співвідношення становить біля 75 % на 25 %. Відповідно, це не сприяє довгостроковому фінансуванню вітчизняних сільськогосподарських підприємств, виступу банківського кредитування достатнім інвестиційним ресурсом для модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази бізнесу.

Як вже зазначалося, для суб'єктів галузі сільського господарства характерною ознакою є державна фінансова підтримка (табл. 7). Україна не є виключенням і держава на загал надає такий фінансовий супровід. При цьому загальні обсяги програм підтримки АПК в Україні не достатні. Так, у 2015 р. це було 2,0 млрд грн, а у 2019 р. – майже 6,0 млрд грн. При цьому спершу (у 2017 р.) переважала фінансова підтримка сільськогосподарських виробників, тоді, як, починаючи з 2018 р., істотно збільшилися обсяги фінансування за статтею «Державна підтримка галузі тваринництва». Однак, як можемо спостерігати, державна фінансова підтримка підприємств галузі сільського господарства не стабільна як за обсягами, так і в структурі, коли часто змінюються статті фінансування тих, чи інших джерел фінансування та заходів підтримки. Крім того, характерними стали й факти проявів корупції при виділенні відповідних коштів на ті, чи інші регіони, на ті, чи інші галузі сільського господарства, на

ті, чи інші суб'єкти господарювання.

Таблиця 7

Обсяги державної підтримки сільського господарства в Україні у 2015-2019 рр., млн грн

Показники	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Програма підтримки розвитку АПК	2038,4	1754,6	5448,1	4283,9	5963,3
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів	305,0	305,0	305,0	271,0	132,2
Фінансова підтримка заходів у АПК	-	-	55,0	-	-
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	-	-	-	210,0	800,0
Державна підтримка розвитку садів, виноградників	-	-	299,3	400,0	400,0
Надання кредитів фермерським господарствам	25,6	15,8	65,0	43,1	244,5
Державна підтримка галузі тваринництва	250,0	30,0	170,0	2401,0	3500,0
Фінансова підтримка с/г виробників	-	-	4550,0	955,0	881,8
Фінансова підтримка заходів в АПК на умовах фінансового лізингу	3,8	3,8	3,8	3,8	4,8
Формування аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб с/г товаровиробників	1400,0	1400,0	-	-	-

Джерело: розраховано авторами за даними Міністерства фінансів України

Таким чином, узагальнюючи результати аналізування фінансування сільськогосподарських підприємств в Україні, можна вести мову про цілу низку позитивних аспектів щодо як обсягів, так і структури джерел формування фінансових ресурсів. Однак, існують і недоліки, які потребують свого усунення в процесі вдосконалення політики фінансування суб'єктів цієї галузі. Зокрема, ключовими з таких слугують:

- наявність тенденції до зменшення обсягів активів підприємств;
- зменшення обсягів поточної заборгованості та зобов'язань на тлі збереження обсягів довгострокової заборгованості та зобов'язань сільськогосподарських підприємств;
- мала частка зовнішніх довгострокових джерел фінансування, у т. ч. мала частка банківського кредитування, причому як довгострокового, так і короткострокового;
- наявність незрозумілих джерел фінансування поточних зобов'язань, частка яких висока;
- наявність тенденції до зниження прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств, що обмежує їх можливості в частині внутрішнього фінансування й інвестування;
- малі обсяги та низька частка капітальних інвестицій у нематеріальні активи;
- недостатні обсяги та непрозорість системи державної фінансової підтримки підприємств галузі сільського господарства.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Наявність визначених недоліків фінансування вітчизняних сільськогосподарських підприємств обумовлює потребу в реалізації заходів, спрямованих на вдосконалення систем їх фінансового менеджменту, а саме політики у сфері формування фінансового забезпечення функціонування й розвитку бізнесу.

На загал мова йде про формування та реалізацію на підприємствах відповідного механізму, що передбачає досягнення таких стратегічних цілей, як: раціоналізація виробничих витрат (з метою підвищення ефективності бізнесу, а, відтак, покращення можливостей його фінансування з внутрішніх джерел; відновлення високого рівня прибутковості і рентабельності господарювання); розвиток управлінського персоналу (задля покращення системи керованості бізнесу, а також підходів до залучення зовнішніх фінансових ресурсів); удосконалення фінансово-економічного менеджменту (діагностика фінансово-економічної діяльності, підвищення ефективності використання фінансово-економічних ресурсів, активізація інвестиційно-інноваційної діяльності); реструктуризація ринкової політики (покращення маркетингової діяльності, диверсифікація ринків збуту продукції, формування позитивного іміджу підприємства). Системні заходи за цими напрямками, а також в руслі збільшення доходів і підвищення прибутковості, оптимізації джерел і обсягів залучення фінансових ресурсів з усіх можливих джерел, їх диверсифікація, сприятимуть значному

покращенню загальної політики сільськогосподарських підприємств з формування та використання їх фінансового забезпечення.	Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики інтегрального аналізу фінансування сільськогосподарських підприємств.
---	--

Література

1. Андрусенко Г. О. Стратегія державного регулювання аграрної сфери АПК. *Актуальні проблеми державного управління*. 2003. № 2. С. 9-14.
2. Бондаревська К. В. Проблема цінового диспаритету та шляхи її вирішення в галузі АПК. *Бізнес Інформ*. 2014. № 8. С. 129-133.
3. Васильців Т. Г., Уразалієв Р. М. Узагальнення концептуальних основ економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2. С. 153-158.
4. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.2. С. 132-136.
5. Гмиря В. П. Державна підтримка фінансування аграрного виробництва України. *Економіка і управління підприємствами*. 2016. № 3 (23). URL : <http://fp.cibs.ubs.edu.ua>.
6. Довжик О. О. Державна регулятивна аграрна політика в контексті світового досвіду. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 97-102.
7. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.6. С. 248-252.
8. Парфенюк Є. І., Шушкова Ю. В. Уточнення сутнісних характеристик категорії «фінансова безпека підприємництва». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 264-270.
9. Панухник О. В. Державна підтримка суб'єктів аграрної сфери. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 1. С. 5-10.
10. Horovetska Y. Agriculture in Ukraine: Economic and Political Frameworks. Berlin: Research Division Eastern Europe and Eurasia, 2017. 56 p.
11. Lupak R. L., Kynytska-Iliash M. V. Conceptual Relationships between the Systems of Ensuring the Economic Security of the State and the Implementation of the State Policy of Import Substitution. *Problemy Ekonomiky*, 2017. № 2. С. 117-123.

References

1. Andrusenko, H. O. (2003). Strategy of state regulation of the agrarian sphere of agroindustrial complex. *Actual problems of public administration*. Vol. 2, pp. 9-14.
2. Bondarevs'ka, K. V. (2014). The problem of price disparity and ways to solve it in the field of agriculture. *Biznes Inform*. Vol. 8, pp. 129-133.
3. Vasylytsyv, T. G., Urazaliyev, R. M. (2011). Generalization of enterprise economic security conceptual basis. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 21.2. pp. 153-158.
4. Vasylytsiv, T. G., Yaroshko O. R. (2011). Financial safety of enterprise: place in the system of economic security and priorities of strengthening on the post-crisis stag of development of economy. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 21.2. pp. 132-136.
5. Hmyria, V. P. (2016). State support for financing agricultural production in Ukraine. *Economics and enterprise management*. Vol. 3, no. 23, available at: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua> (Accessed 21 January 2022).
6. Dovzhyk, O. O. (2016). State regulatory agricultural policy in the context of world experience. *Economy and society*. Vol. 2, pp. 97-102.
7. Lupak, R. L., Didych, A. M. (2010). Economic bases of providing of competitiveness of enterprise in the conditions of market relations. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 20.6. pp. 248-252.
8. Parfenyuk, Ye. I., Shyshkova Yu. V. Clarification of the essential characteristics of the «financial security of entrepreneurship» category. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 24.1. pp. 264-270.
9. Panukhnyk, O. V. (2017). State support of agricultural entities. Actual problems of innovative economy. Vol. 1, pp. 5-10.
10. Horovetska, Y. (2017). Agriculture in Ukraine: Economic and Political Frameworks, Research Division Eastern Europe and Eurasia, Berlin, Germany.
11. Lupak, R. L., Kynytska-Iliash, M. V. (2017). Conceptual Relationships between the Systems of Ensuring the Economic Security of the State and the Implementation of the State Policy of Import Substitution. *Problemy Ekonomiky*, no. 2. pp. 117-123.

Abstract

SHYSHKOVA Yulia, KULCHYTSKYI Yaroslav Sources of financing of agricultural enterprises

The purpose of the article is to improve the theoretical and methodological principles of management of sources of financing of agricultural enterprises.

It is noted that today the methodical provision of both analysis and the formation of an applied toolkit for improving the sources of financing the processes of functioning and development, taking into account the specifics of enterprises in the field of agriculture, is not sufficient and needs further improvement.

The volumes and structure of sources of capital formation of agricultural enterprises of Ukraine in 2016-2020 are analyzed. The structure of sources of capital formation and use of agricultural enterprises of Ukraine in 2020 is reflected. The characteristics of the volumes and structure of equity capital of agricultural enterprises of Ukraine in 2016-2020 are provided. The analysis of volumes and structure of current liabilities and provisions of agricultural enterprises of Ukraine in 2016-2020. Conclusions were made regarding the volume and structure of current payables of agricultural enterprises of Ukraine in 2016-2020. The volumes of sold products and financial results of agricultural enterprises of Ukraine in 2016-2020 are characterized. The volumes and structure of capital investments of agricultural enterprises of Ukraine in 2016-2020 are described. The indicators of bank crediting of agricultural enterprises of Ukraine for 9 months of 2022 are described. of state support for agriculture in Ukraine in 2014-2019. Deficiencies in the financing of domestic agricultural enterprises are identified.

The shortcomings of the financing of agricultural enterprises have been identified, among them: the presence of a tendency to decrease the amount of assets of enterprises; a small share of bank lending, both long-term and short-term; the presence of a tendency to decrease the profitability and profit of agricultural enterprises, which limits their opportunities in terms of internal financing and investment; small volumes and a low share of capital investments of agricultural enterprises in intangible assets; small volumes of bank lending to industry enterprises, in particular long-term; insufficient volumes and lack of transparency of the system of state financial support for enterprises in the field of agriculture, etc.

Keywords: financial resources, financial support, sources of formation, agricultural enterprises, financial condition, efficiency of resource use.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2022 р.

Бібліографічний опис статті:

Шушкова Ю. В., Кульчицький Я. Р. Джерела фінансування сільськогосподарських підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 165-175.

Shyshkova Y., Kulchytskyi Y. (2022) Sources of financing of agricultural enterprises. *Innovation and Sustainability*, № 3, pp. 165-175.